

**SOCIJALNO KOMPETENTNO PONAŠANJE UČENIKA
SA LAKOM INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU U
ODNOSU NA SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE
PORODICE**

**SOCIALLY COMPETENT BEHAVIOR OF STUDENTS WITH
MILD INTELLECTUAL DISABILITY IN RELATION TO THE
SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE
FAMILY**

Andrijana Bakoč¹, Slađana Čalasan, Ivana Zečević,
Bojana Vuković, Bojana Mastilo

¹ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Medicinski fakultet Foča

SAŽETAK

Poteškoće u oblasti socijalnog razvoja predstavljaju jednu od bazičnih karakteristika stanja intelektualne ometenosti (IO). Kao potencijalni faktori koji mogu da utiče na socijalni razvoj izdvajaju se i karakteristike porodice u kojoj dijete živi. Cilj ovog rada jeste da ispita razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije kod učenika sa lakom intelektualnom ometenošću (LIO) u odnosu na socio-demografske karakteristike porodice (poput mjesta stanovanja, strukture porodice, broja djece u porodici, obrazovnog nivoa majke i oca). Uzorkom je obuhvaćeno 50 ispitanika sa LIO, oba pola, kalendarskog uzrasta od sedam do dvanaest godina ($AS = 9,82$, $SD = 1,36$). Za prikupljanje podataka koristili smo Sociodemografski upitnik i Skalu socijalnog ponašanja u školi (*School Social Behavior Scale, Second Edition*, Merrell, 2002). Rezultati su pokazali da nije uočena statistički značajna razlika u pogledu razvijenosti socijalne kompetencije kod ispitanika našeg uzorka u odnosu na mjesto stanovanja ($\chi^2 = 0,650$, $p = 0,723$), strukturu porodice ($\chi^2 = 4,364$, $p = 0,113$), broj djece u porodici ($\chi^2 = 1,454$, $p = 0,462$), kao ni u odnosu na obrazovni nivo majke ($\chi^2 = 4,156$, $p = 0,245$) i oca ($\chi^2 = 3,794$, $p = 0,285$). Iako dobijeni rezultati ne ukazuju na statistički značajne razlike u socijalno kompetentnom ponašanju učenika s obzirom na različite karakteristike porodice, ipak se nameće potreba za daljim sagledavanjem ove problematiken a brojnijem uzorku ispitanika sa LIO

Ključne riječi: socijalna kompetencija, intelektualna ometenost, karakteristike porodice

ABSTRACT

Difficulties in the field of social development represent one of the basic characteristics of the state of intellectual disability. The characteristics of the family in which the child lives stand out as potential factors that can influence social development. The aim of this work is to examine the differences in the level of development of social competence in students with mild intellectual disability (MID) in relation to the socio-demographic characteristics of the family (such as place of residence, family structure, number of children in the family, educational level of mother and father). The sample included 50 respondents with MID, both sexes, calendar age from seven to twelve years ($AS = 9.82$, $SD = 1.36$). To collect data, we used a sociodemographic guide and the School Social Behavior Scale, Second Edition (Merrell, 2002). The results showed that no statistically significant difference was observed in terms of the development of social competence among the respondents of our sample in relation to the place of residence ($\chi^2 = 0.650$, $p = 0.723$), family structure ($\chi^2 = 4.364$, $p = 0.113$), the number of children in the family ($\chi^2 = 1.454$, $p = 0.462$), nor in relation to the educational level of the mother ($\chi^2 = 4.156$, $p = 0.245$) and father ($\chi^2 = 3.794$, $p = 0.285$). Although the obtained results do not indicate statistically significant differences in

the socially competent behavior of students with regard to different characteristics of the family, they impose the need for further consideration of this issue on a larger sample of respondents with intellectual disabilities.

Keywords: social competence, intellectual disability, family characteristics

UVOD

Intelektualna ometenost (IO) je ometenost koju karakterišu značajna ograničenja u intelektualnom funkcionisanju izraženom u konceptualnim, socijalnim i praktičnim adaptivnim vještinama (Schalock et al., 2021). Najveći dio (oko 85%) ukupne populacije osoba sa IO čine osobe sa lakom intelektualnom ometenošću (LIO) (APA, 2000). Deficiti u socijalnom domenu, zajedno sa deficitima u određenim funkcionalnim akademskim i komunikacionim vještinama, čine srž poteškoća djece i odraslih sa LIO (Leffert & Siperstein, 2002). Preciznije govoreći, nivo intelektualnog funkcionisanja stoji u tijesnoj vezi sa nivoom razvijenosti socijalnih vještina, pri čemu deficiti u ovoj oblasti izazivaju poteškoće u socijalnoj interakciji, komunikaciji, procesuiranju socijalnih informacija, kao i pri odabiru strategija za ostvarivanje socijalnih kontakata (Đorđević i Dučić, 2009). S obzirom na navedeno, djeca sa IO često ne razumiju socijalni kontekst, a kao posljedica tog nerazumijevanja javlja se neusklađeno i neprimjereno ponašanje u odnosu prema vršnjacima i odraslim osobama (Baurain & Nader-Grosbois, 2013; Bakoč i Kaljača, 2019).

Socijalna kompetencija je termin za koji se vezuje veći broj definicija. Pojedini autori posmatraju socijalnu kompetenciju kao kompleksan, multidimenzionalan, interaktivni konstrukt (Merrell, 2002), koji obuhvata skup različitih vještina koje su značajne za status pojedinca u grupi vršnjaka kao i njegovu uspješnost u uspostavljanju i održavanju interpersonalnih odnosa (Petrović, 2006; Raver & Zigler, 1997). S druge strane, socijalne vještine su uži pojam i podrazumijevaju pojedinačne socijalne aktivnosti koje omogućavaju osobi da adekvatno realizuje određeni socijalni zadatak (McFall, 1982; prema Đorđević i Dučić, 2009).

Na socijalni razvoj, a time i na samu socijalnu kompetenciju utiče veliki broj faktora koje različiti autori klasifikuju na unutrašnje i spoljašnje faktore. U unutrašnje faktore spadaju npr. neurološka osnova i razvoj mozga, temperament, samoregulacija i emocionalna kompetencija, polne razlike, kognitivne vještine, komunikacione i jezičke vještine, razvojne teškoće... Nasuprot njima, u spoljašnje potencijalne faktore koji mogu da utiču na socijalni razvoj ubrajaju se socio-demografske karakteristike porodice u kojoj dijete živi, različiti uticaji unutar učionice, ostvarena prijateljstva, kultura u kojoj dijete odrasta i slično (Brown et al., 2008; Mikas, 2008). Dakle, iako se socijalne vještine uče, njihove performanse povezane su i sa razvojem pojedinca ali i sa faktorima okruženja (Heyman & Hauser-Cram, 2019).

Istraživački nalazi ranijih studija najčešće su bili usmjereni na ispitivanje razlike u socijalno kompetentnom ponašanju učenika sa LIO u odnosu na pol i uzrast. Njihovi rezultati, uglavnom, pokazuju da djevojčice i učenici starijeg uzrasta ispoljavaju socijalno poželjnije ponašanje (Abdi, 2010; Ágota, 2014; Banković i Đorđević, 2014; Heiman, 2001; Kaljača i sar., 2014; Kranežić i Bašić, 2008; Merrell et al., 1992; Zsolani & Kasik, 2014). Kada su u pitanju istraživanja u kojima je ispitivan odnos socijalne kompetencije i faktora koji se vezuju za porodicu, rezultati malobrojnih studija pokazuju da struktura porodice, broj djece u porodici i mjesto stanovanja ne dovode do razlike u socijalnom domenu (Čalasan, 2022; Nazim & Khalid, 2018), dok se obrazovanje roditelja izdvaja kao značajan faktor socijalnog funkcionisanja djece sa LIO (Čalasan, 2022), ali i djece sa vizuelnim oštećenjima (Metsiou et al., 2011; Papadopoulos et al., 2011).

Stoga je cilj ovog rada bio ispitivanje razlika u nivou razvijenosti socijalne kompetencije kod učenika sa LIO u odnosu na socio-demografske karakteristike porodice (mjesto stanovanja, strukturu porodice, broj djece u porodici i obrazovni nivo majke i oca).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak: Uzorkom je obuhvaćeno 50 učenika sa LIO, od drugog do petog razreda osnovne škole. Svi učenici sa LIO imali su nalaz i mišljenje Prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanje djece sa smetnjama u razvoju. Kriterijumi za isključivanje iz uzorka bili su prisustvo neuroloških, psihijatrijskih i višestrukih smetnji kod učenika. U uzorku je bilo 20 ispitanika muškog (20%) i 30 ispitanika ženskog pola (30%). Ispitanici su bili uzrasta od 7 godina i 10 meseci do 12 godina i 9 mjeseci ($AS=9,82$, $SD=1,36$). Najveći broj ispitanika živi u gradu, (23 ili 46%) i prigradskom naselju (15 ili 3%). Kada je u pitanju struktura porodice, uočavamo da najviše naših ispitanika živi sa oba roditelja, njih 28 (56%), dok sa jednim roditeljem živi 14 ispitanika (28%). Bez roditelja je 8 naših ispitanika (16%). U uzorku je najviše roditelja koji imaju troje i više djece 26 (52%), potom slijede roditelji sa dvoje 18 (36%), dok 6 roditelja ima jedno dijete (12%). Struktura uzorka u odnosu na obrazovni status njihovih roditelja je sljedeća: najveći broj ispitanika ima roditelje sa završenom osnovnom školom, 22 majke (51,16%) i 19 očeva (45,24%); srednju školu završilo je 11 majki (25,58%) i 14 očeva (33,33%); a ukupno 5 ispitanika je sa visokom stručnom spremom. Takođe, određen broj ispitanika ima roditelje koji nemaju nikakvo formalno obrazovanje, a u toj grupi je sedam majki (16,28%) i isto toliko očeva (16,67%).

Procedure istraživanja: Nakon dobijanja saglasnosti od strane Ministarstva prosvjete i kulture, sproveli smo istraživanje u osnovnim školama na teritoriji Republike Srbije. Učenici sa LIO pohađali su škole za učenike sa smetnjama u razvoju ili posebna odjeljenja u okviru redovnih škola za učenike TR. Nastava sa ovim učenicima se realizuje prema planu i programu za učenike sa LIO. Informanti u školama za učenike sa smetnjama u razvoju ili posebnim odjeljenjima bili su specijalni edukatori i rehabilita-

tori. Jedan od uslova za popunjavanje upitnika za informante bio je taj da su predava-
li učenicima obuhvaćenim istraživanjem najmanje tri mjeseca. Rok za popunjavanje
upitnika iznosio je 15 dana

Instrumenti istraživanja: Za procjenu socijalno kompetentnog ponašanja naših is-
pitanika koristili smo Skalu socijalnog ponašanja u školi (School Social Behavior Scale
- SSBS, Second Edition, Merrell, 2002). Ovo je bihevioralna skala za skrining i procjenu
socijalne kompetencije i antisocijalnog ponašanja kod ispitanika različitog uzrasta
(predškolski do kraja srednje škole), a vezanog za školski kontekst. Skalu čine 64 ajte-
ma koji su raspoređeni u dvije skale: Skalu socijalne kompetencije i Skalu antisocijal-
nog ponašanja. Skala socijalne kompetencije sadrži tri subskele: Odnosi sa vršnjaci-
ma, Upravljanje sopstvenim ponašanjem i Akademsko ponašanje. Ocjenjivanje se vrši
na petostepenoj skali Likertovog tipa, gdje se odgovori rangiraju od 1 (nikada) do 5
(veoma često). Viši skorovi ukazuju na viši nivo socijalne kompetencije. Odabrani in-
strument ima dobre metrijske karakteristike: visoku internu konzistenciju (od 0,91 do
0,98), dok je test-retest relijabilnost nešto niža (od 0,76 do 0,83) (Merrell, 2002; Raimu-
ndoet al., 2012). U našem istraživanju, Skala socijalne kompetencije i njene subskele
pokazale su dobru pouzdanost izraženu pomoću Kronbahovog α koeficijenta koji se
kreće u rasponu od 0,93 do 0,98 (Tabela 1). Za potrebe ovog rada prikazali smo re-
zultate dobijeni korićenjem Skale socijalne kompetencije, kao i rezultate dobijene u
odnosu na ukupan skor postignut na Skali.

Tabela 1. Koeficijent pouzdanosti za skalu/subskale

Skala/Subskale	Alfa Kronbahov koeficijent
Odnosi sa vršnjacima	0,96
Upravljanje sopstvenim ponašanjem	0,93
Akademsko ponašanje	0,95
Socijalna kompetencija – ukupan skor	0,98

Obrada podataka: Statistička obrada podataka urađena je pomoću SPSS softver-
skog statističkog paketa. Za prikazivanje parametara od značaja korišćene su aritme-
tičke sredine, standardne devijacije, procenti, medijane, minimalne i maksimalne vri-
jednosti. Za dovođenje u odnos ispitivanjih varijabli korišćen je Kruskal-
Volisov test. Podaci su prikazani tabelarno.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Primjenom Kruskal-
Volisovog testa nisu pronađene statistički značajne razlike u
nivou razvijenosti socijalne kompetencije kod učenika sa LIO u odnosu na mjesto
stanovanja ($\chi^2 = 0,650$, $df = 2$, $p = 0,723$). Dobijeni rezultati ne zahtijevaju potvrdu
naknadnim testovima (navedeno se odnosi i na naredne rezultate) (Tabela 2).

Tabela 2. Razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na mjesto stanovanja ispitanika

Mjesto stanovanja	N	Mdn	Min	Max	χ^2	df	p
Grad	23	99,00	73,00	126,00	0,650	2	0,723
Prigradsko naselje	15	95,00	52,00	134,00			
Selo	12	91,50	56,00	122,00			

Nije utvrđena statistički značajna razlika ni u razvijenosti socijalne kompetencije kod ispitanika našeg uzorka u odnosu na strukturu porodice ($\chi^2 = 4,364$, $df = 2$, $p = 0,113$) (Tabela 3).

Tabela 3. Razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na strukturu porodice

Struktura porodice	N	Mdn	Min	Max	χ^2	df	p
Živi sa oba roditelja	28	94,50	52,00	123,00	4,364	2	0,113
Živi sa jednim roditeljem	14	89,00	73,00	134,00			
Bez roditelja	8	107,00	88,00	126,00			

Podaci prezentovani u Tabeli 4 govore da nije bilo statistički značajne razlike ni u nivou razvijenosti socijalne kompetencije s obzirom na broj djece u porodici ($\chi^2 = 1,454$, $df = 2$, $p = 0,462$). Takođe možemo uočiti da su vrijednosti medijana najviše kod ispitanika koji u porodici imaju troje i više djece (Mdn = 97,00) (Tabela 4).

Tabela 4. Razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na broj djece u porodici

Broj djece u porodici	N	Mdn	Min	Max	χ^2	df	p
Jedno	6	91,50	73,00	118,00	1,454	2	0,462
Dvoje	18	95,50	52,00	122,00			
Troje i više	26	97,00	56,00	134,00			

Ni obrazovni nivo majke nije uslovio statistički značajnu razliku u socijalno kompetentnom ponašanju ispitanika našeg uzorka ($\chi^2 = 4,156$, $df = 3$, $p = 0,245$). Na osnovu prikazanih podataka uočavamo da najniže vrijednosti medijana imaju ispitanici čije majke nemaju nikakvo formalno obrazovanje (Mdn = 74,00).

Tabela 5. Razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na obrazovni nivo majke

Obrazovni nivo majke	N	Mdn	Min	Max	χ^2	df	p
Osnovna škola	22	97,00	56,00	134,00	4,156	3	0,245
Srednja škola	11	96,00	73,00	123,00			
Visoka stručna sprema	3	91,00	52,00	108,00			
Bez obrazovanja	7	86,00	74,00	110,00			

Kao i u slučaju utvrđivanja razlike u razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na obrazovni nivo majki, nije potvrđena statistički značajna razlika ni kada je u pitanju obrazovni nivo oca ($\chi^2 = 3,794$, $df = 3$, $p = 0,285$).

Tabela 6 . Razlike u nivou razvijenosti socijalne kompetencije u odnosu na obrazovni nivo oca

Obrazovni nivo oca	N	Mdn	Min	Max	χ^2	df	p
Osnovna škola	19	95,00	56,00	134,00	3,794	3	0,285
Srednja škola	14	95,50	73,00	121,00			
Visoka stručna sprema	2	80,00	52,00	108,00			
Bez obrazovanja	7	86,00	74,00	110,00			

DISKUSIJA

Rezultati našeg istraživanja pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u pogledu razvijenosti socijalne kompetencije kod djece sa LIO, u odnosu na njihovo mjesto stanovanja (selo, prigradsko naselje, grad), strukturu porodice (život sa jednim, oba ili bez roditelja), broj djece u porodici (jedno, dvoje, troje i više djece), kao ni u odnosu na obrazovni nivo majke i oca (bez formalnog obrazovanja, osnovna škola, srednja škola, visoka stručna sprema).

U istraživanju koje se bavilo adaptivnim vještinama kod djece sa poremećajima komunikacije, između ostalog, procjenjivan je i uticaj nivoa obrazovanja majke i oca, strukture porodice, broja djece u porodici isredine stanovanja, na socijalni domen adaptivnog funkcionisanja kod djece sa LIO (Čalasan, 2022). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da struktura porodice, broj djece u porodici i sredina stanovanja, ne ostvaruju značajan uticaj na postignuća djece sa LIO u socijalnom domenu. Iako je deskriptivna analiza postignuća u socijalnom domenu ukazivala na to da djeca koja žive sa oba roditelja, djeca koja nisu jedino dijete u porodici i djeca koja žive u urbanoj sredini, imaju bolja postignuća u poređenju sa djecom čiji su roditelji razvedeni, koji nemaju braće ili sestara i koja žive u ruralnoj sredini, međutim, ta razlika u postignućima nije bila značajna. Još jedno istraživanje bavilo se ispitivanjem uticaja broja braće i sestara, kao važnog obilježja porodice, na adaptivno funkcionisanje TR djece (Nazim & Khalid, 2018). Rezultati ove studije pokazuju da broj braće i sestara nije pozitivno povezan sa adaptivnim funkcionisanjem. Autori su u objašnjenju rezultata naveli da jedna od mogućnosti može biti prevelika zavisnost braće i sestara jedno od drugog, što ne dozvoljava djeci da samostalno nauče vještine prilagođavanja. Drugo moguće objašnjenje ovih autora je da se TR braća i sestre doživljavaju takmičarski, pritom ispoljavajući međusobno negativne emocije, što dovodi do slabijeg stimulativnog okruženja i utiče negativno na učenje novih vještina.

Drugačiji rezultati dobijeni su kada je ispitivan uticaj obrazovanja majke i oca na postignuća djece sa LIO u socijalnom domenu adaptivnog funkcionisanja (Ćalasan, 2022). Naime, kada je u pitanju uticaj obrazovnog nivoa majke i oca na socijalno funkcionisanje djece, u pomenutom istraživanju pokazalo se da djeca obrazovanih majki i očeva imaju bolja postignuća u svim ispitivanim domenima adaptivnog funkcionisanja, pa tako i socijalnom domenu. U rezultatima doktorske disertacije koja je proučavala socijalno funkcionisanje i adaptivno ponašanje iranske tipično razvijene djece predškolskog uzrasta, takođe se navodi da djeca iz manje obrazovanih porodica ostvaruju niža postignuća na skalama za procjenu adaptivnog ponašanja u odnosu na djecu čiji roditelji imaju viši stepen formalnog obrazovanja (Nourani, 1998). Rezultati ovih studija sugerišu da su obrazovaniji roditelji više u mogućnosti da obezbijede bogatije okruženje za razvoj asertivnog, kooperativnog i odgovornog ponašanja kod svoje djece, te da su senzitivniji i više zabrinuti za dječije socijalno funkcionisanje u odnosu na roditelje sa niskim nivoom obrazovanja. Takođe je utvrđeno da porodice sa nižim obrazovanjem (uglavnom tradicionalne porodice), manje podstiču svoju djecu od porodica sa visokim obrazovanjem da se druže sa vršnjacima i iniciraju komunikaciju i učestvuju u razgovorima sa drugima. Sve ovo posljedično vodi ka boljim adaptivnim postignućima djece obrazovanih roditelja, posebno u domenu socijalnih vještina. Nalaze koji govore o boljim postignućima djece u domenu komunikacije i socijalnom domenu što su njihovi roditelji obrazovaniji, pronalazimo i u rezultatima dvije studije u okviru kojih su uzorak činila djeca sa vizuelnim oštećenjem (Metsiou et al., Agaliotis, 2011; Papadopoulos et al., 2011). Naši rezultati pronalaze podudaranje sa rezultatima studije realizovane u Srbiji, na uzorku od 44 ispitanika sa LIO čiji rezultati pokazuju da obrazovni nivo majke i oca nije povezan sa postignućem ispitanika ostvarenim na skali Socijalizacije (Banković & Đorđević, 2014).

ZAKLJUČAK

Iako dobijeni rezultati ne ukazuju na statistički značajne razlike u socijalno kompetentnom ponašanju učenika s obzirom na različite karakteristike porodice, ipak se ukazuje potreba za daljim sagledavanjem ove problematike na brojnijem uzorku ispitanika sa LIO. Takođe, budući da su ovim istraživanjem obuhvaćeni učenici iz posebnih odjeljenja ili posebnih škola, dobijeni rezultati možda ne mogu biti reprezentativni za djecu koja su uključena u redovne razrede. S tim u vezi, naredna istraživanja realizovana u različitim obrazovnim okruženjima bi mogla biti od posebne važnosti.

LITERATURA

1. Abdi, B. (2010). Gender differences in social skills, problem behaviours and academic competence of Iranian kindergarden children based on their parent and teacher ratings. *Procedia – Social and Behavior Sciences*, 5, 1175-1179. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.256>.

2. Ágota, S. (2014). Social integration of children with mild intellectual disabilities in the primary school. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 1855-860. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.483>
3. American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-IV*.
4. Banković, S., & Đorđević, M. (2014). Samoprocena nivoa aktivnosti, socijalizacije i akademskog postignuća kod adolescenata sa lakom intelektualnom ometenošću i adolescenata tipičnog razvoja. U M. Japundža-Milislavljević (Ur.), *Problemi u adaptivnom funkcionisanju osoba sa intelektualnom ometenošću* (str. 105-123). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
5. Baurain, C., & Nader-Grosbois, N. (2013). Theory of mind, socio-emotional problem-solving socio-emotional regulation in children with intellectual disability and in typically developing children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(5), 1080-1097. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1651-4>.
6. Bakoč, A., & Kaljača, S. (2019). Kvalitet socijalne kompetentnosti učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u školskom okruženju. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 18(1), 9-41. <https://doi.org/10.5937/specedreh18-17588>
7. Brown, W. H., Odom, S. L., & McConnell, S. R. (Eds.). (2008). *Social competence of young children: Risk, disability, & intervention*. Baltimore, MD: Brookes.
8. Čalasan, S. (2022). *Adaptivne veštine kod dece sa poremećajima komunikacije* [doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu].
9. Đorđević, M., & Dučić, B. (2009). Socijalno ponašanje učenika sa intelektualnom ometenošću. U D. Radovanović (Ur.), *Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 161-170). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
10. Heiman, T. (2001). Depressive mood in students with mild intellectual disability: students' reports and teachers' evaluations. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(6), 526-534. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00363.x>
11. Heyman, M., & Hauser-Cram, P. (2019). The influence of the family environment on adaptive functioning in the classroom: A longitudinal study of children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 86, 20-30. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2019.01.001>
12. Kaljača, S., Cvijetić, M., & Dučić, B. (2014). Participacija osoba sa intelektualnom ometenošću u rekreativnim i socijalnim aktivnostima. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 13(2), 173-193. <https://doi.org/10.5937/specedreh13-6495>
13. Kranežić, V., & Bašić, J. (2008). Socijalna kompetencija i ponašanje dece predškolske dobi kao osnova preventivskim programima – razlike po spolu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16(2), 1-14.

14. Leffert, J. S., & Siperstein, G. N. (2002). Social cognition: The key to understanding adaptive behavior in individuals with mild mental retardation. *International Review of Research in Mental Retardation*, 25, 135-181. [https://doi.org/10.1016/S0074-7750\(02\)80008-8](https://doi.org/10.1016/S0074-7750(02)80008-8)
15. Merrell, K.W. (2002). *School Social Behavior Scales: User's Guide*. Eugene, OR: Assessment-Intervention Resource.
16. Merrell, K. W., Merz, J. M., Johnson, E. R., & Ring, E. N. (1992). Social competence of students with mild handicaps and low achievement: A comparative study. *School Psychology Review*, 21(1), 125-137.
17. Metsiou, K., Papadopoulos, K., & Agaliotis, I. (2011). Adaptive behavior of primary school students with visual impairments: The impact of educational settings. *Research in developmental disabilities*, 32(6), 2340-2345.
18. Mikas, D. (2008). William H. Brown, Samuel L. Odom & Scott R. McConnell, Social Competence of Young Children: Risk, Disability, & Intervention. Baltimore, London, Sydney: Paul H. Brookers Publishing. *Pedagogijska istraživanja*, 5(2), 263-266.
19. Nazim, A., & Khalid, R. (2018). Adaptive functioning correlates among children with Autism Spectrum Disorders. *Rawal Medical Journal*, 43(4), 712-716.
20. Nourani, K. (1998). *Social skills and adaptive behavior of Iranian preschoolers, teachers' and parents' ratings* [Doctoral dissertation, University of Toronto].
21. Papadopoulos, K., Metsiou, K., & Agaliotis, I. (2011). Adaptive behavior of children and adolescents with visual impairments. *Research in developmental disabilities*, 32(3), 1086-1096.
22. Petrović, J. (2006). *Emocionalna i socijalna kompetencija: karakteristike i međusobni odnos* [Magistrski rad, Univerzitet u Novom Sadu].
23. Raver, C. C., & Zigler, E. F. (1997). Social competence: An untapped dimension in evaluating head start's success. *Early Childhood Research Quarterly* 12, (4), 363-385.
24. Schalock, R. L., Luckasson, R., & Tassé, M. J. (2021). An overview of intellectual disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 126(6), 439-442. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-126.6.439>
25. Zsolani, A, & Kasik, L. (2014). Functioning of social skill from middle childhood to early adolescence in Hungary. *The International Journal of Emotional Education*, 6(2), 54-68.